

**University of
Zurich**^{UZH}

**Zurich Open Repository and
Archive**

University of Zurich
University Library
Strickhofstrasse 39
CH-8057 Zurich
www.zora.uzh.ch

Year: 2021

Per dapli politica litterara rumantscha

Valär, Rico Franc

Posted at the Zurich Open Repository and Archive, University of Zurich
ZORA URL: <https://doi.org/10.5167/uzh-210760>
Newspaper Article
Published Version

Originally published at:

Valär, Rico Franc. Per dapli politica litterara rumantscha. In: La Quotidiana, 17 December 2021, 20.

COLUMNA

Per dapli politica litterara rumantscha

RICO VALÄR

B lers patratgs e stgomis avant e suenter ina discussiun al podium dals Dis da litteratura a Domat han mussà: I dovra dapli acziun politica a favur da la litteratura rumantscha! La finamira è che la litteratura rumantscha survegnia dapli preschientscha, conscienza, accessibilitad, intermediaziun e surtut: bunas cundiziuns per creaziun litterara libra, per mentorats nua che quels èn giavischads, e bunas cundiziuns per l’ediziun e translaziun litterara.

Sco punct da partenza èsi da constatar: I dat diversas (bunas) furmas e pussaivladads da sustegn a divers levels publics e privats. Ed i dat er ina produenziun litterara variada, interessanta e da gronda qualidad. (Puncto qualitat mo ina parantesa: Sco commember da la giuria federala da litteratura legel jau var 60 cudeschs l’onn da tuttas litteraturas svizras e poss confermar: la litteratura rumantscha tegna pass facilmain, a tut ils levels, era pertutgant la qualidad.)

Damai, pertge na bastan las mesiras actualas betg? Las mesiras da sustegn existentas èn per part desperas, vicendaivlamain pauc stringentas u coordinadas. Las instituziuns publicas che sustegnan la litteratura rumantscha (surtut la Lia Rumantscha, il chantun e la Pro Helvetia a nivel federal) fan quai tut en urden, ma senza grond rom concepziunal, senza gronda concentrasiun da forzas ed ideas, cun budgets ch’avessan potenzial da sa sviluppar.

Tge duvrassi: Las organizaziuns litteraras, surtut l’Unìun per la litteratura rumantscha, stuessan sa preschentar ed intervegnir a

moda in pau pli pregnant a favur da la litteratura a nivel regiunal, chantunal e naziunal. I duvrass forsà – tar l’ULR u tar la Lia Rumantscha – ina agenta/in agent u schain in/a promotur/a da litteratura che elavurescha ina survista da las mesiras, che dat stausch e forza a las mesiras existentas, che guarda sin las piclas als promoturs chantunals e federals (p.ex. adina ed adina puspè render attenta la Pro Helvetia che nossa litteratura existia), che motivescha promoturs privats da s’engaschar per la litteratura rumantscha. I dovra sper ils Dis da litteratura anc auters formats da lectura, discussiun litterara, gruppas da lectura, sairadas da lectura (p.ex. pudesan ils Cafés rumantschs ed auters formats da las promoturas regiunalas er integrar temas litterars).

Lura dovri in stausch tar la litteratura uffantila e juvenila: Sper acziuns dad intermediaziun, p.ex. cun lecturas en scolas e bibliotecas, stuessi er dar in festival da litteratura uffantila e juvenila, pertge betg organisar in grond «Di da las famiglias rumantschas» (ULR, LR ed URB ensemen, integrond la diaspora) cun in bel focus litterar? E lura stuessan vegnir investids signifigantamain dapli meds finanzials insumma en la litteratura per uffants e juvenils. Las ediziuns che vengnan fatgas èn bunas, ma da quellas duvrassi anc bler dapli. Elements centrals per motivar ed animar il diever dal rumantsch tar las generaziuns futuras èn cudeschs, cudeschs auditivs, istorgias, paraulas, natiralmain er istorgias filmadas etc.

Dad integrar en ina acziun litterara èn er las medias: Malgrà bleras bunas iniziativas tar RTR (ils Impuls, singuls Cuntrasts, sin-

guls Marellas, singuls gieus auditivs, curtas preschientaziuns da cudeschs) ma paran la litteratura e la discussiun litterara da perder preschientscha e sostanza sin noss emettur, per part causa la convergenza cun las medias socialas che n’èn forsà betg il chanal ideal per in tal cuntegn. I dovra ina voluntad ed in sforz per mantegnair ina preschientscha litterara en radio e televisiun: la litteratura è liada vi da nossa lingua, cultura, tradiziun – ella exprima, reflectescha, sviluppa quellas, è damai in cuntegn essenzial per nossas medias e betg da tractar tutina sco autras spartas artisticas. Er en la pressa pudesi dar dapli spazi e stentas per promover la discussiun ed intermediaziun litterara.

Enatiralmain il punct central: La produenziun litterara dovra ina promoziun constanta e sistematica, da las occurrenzas Plima d’aur e Pled pierla che sveglian il plaschair da formular e fabular tar ils pli giuvens fin a contribuziuns a la creaziun d’ovras litteraras, programs da mentorat, sustegn per ediziun e publicaziun fin al sustegn per prelecziuns ed occurrenzas d’intermediaziun litterara en las regiuns, en scolas e bibliotecas, en la diaspora, a nivel naziunal ed internaziunal (incl. l’aspect da las translaziuns che daventa relevant en quel connex).

Jau sun conscient: Quai è in’entira paletta da puncts e mesiras, i dovra las forzas e la voluntad da bler/as actur/as ed autur/as. Ma jau sun er persvadi: La litteratura è ina spina dorsala da nossa lingua, da nossa identitad e conscienza, da nossa cultura e tradiziun e perquai primordiala per noss futur.

Rico Valär da Zuoz è professer per litteratura e cultura rumantscha a l’Università da Turitg.

FOTO-FINISH

Porta la platta – Allegra, allegra signur Torriani

Natiralmain, en ina collecziun da plattas rumantschas na dastga el betg mancar: il superstar grischun, l’entertainer par excellence, il trubadur dal «buna not, dorma bain» ch’ha fatg lomiar ils cors da las dunnas en vegliadegnna pli avanzada: Vico Torriani (1920-1998). I dat mo in sco el. Tut il rest dals stars grischuns statan en sia sumbriva. Tge auter Grischun po pretender da sasez – sco Vico Torriani – dad avair vendi 20 milliuns portatuns, dad avair gi atgnas shows televisivas en Germania e dad esser stà perfin anc cummissari en trais Tatorts? Nagin. E co statti cun il rumantsch? Qua era Vico Torriani plitost mediocher. El è bain creschì si per part a San Murezzan, ma sia cumpetenza linguistica rumantscha tanscheva apparentamain gist per «Allegra» e «Buna saira». Per chantar intginas chanzuns popularas rumantschas sco sin questa platta dal 1975 hai però tanschì. (fmr/dat)

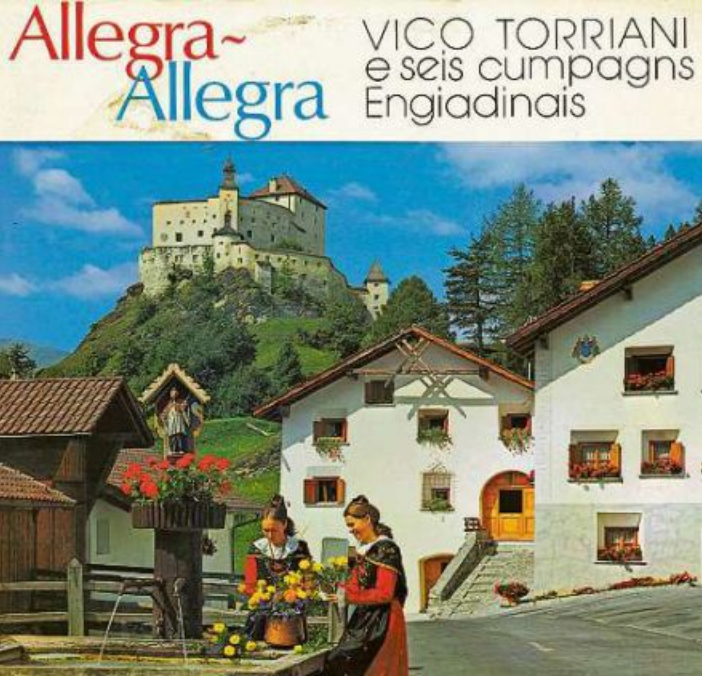

FOTO MAD

IL TIP

Dapi che mo viv

ANDRI NETZER/FMR

A l’entschatta dals onns 90 ha in stil da musica, u meglier ditg in moviment, revoluziunà la musica da rock – il grunge. Davent da Seattle a la costa dal vest dals Stadis Unids han bands sco Nirvana, Soundgarden o Alice in Chains dà ina vusch a la generaziun X – ina generaziun apatica, ravgentada e senza speranza per il futur.

En mes tip dad oz vai per ina band che na vuleva betg propi esser part dal moviment, ma che è daventada in dals represchentants ils pli enconuscents dal grunge – Pearl Jam. La band enturn il chantadur carismatic *Eddie Vedder* ha publictà avant trent’onns lur album da debut cun il titel «Ten». En songs sco «Black», «Jeremy» o «Even Flow» tractan els depressiun, suicidi e suldina. La chanzun la pli enconuscenta da

quel album è però «Alive». En in text ficziunal elavura Eddie Vedder experientschas persunalas. En sia giuventegna è el vegni a savair che ses bap n’era betg ses gist bap. Auter che a bleras bands da l’èra dal grunge èsi reussì a Pearl Jam da sa reinventar cun bunamain mintga album. Avant 25 onns han els publictà lur quart album «No Code». Quel album cuntogna songs pli dirs scu «Hail, Hail» u «Present Tense», songs quiets scu «Off He Goes» e

songs dal tuttafarg betg tipics dal grunge – «Red Mosquito» cuntegna elements dal country rock ed il toc «I’m Open» consista per la pli gronda part da passaschas discurridas.

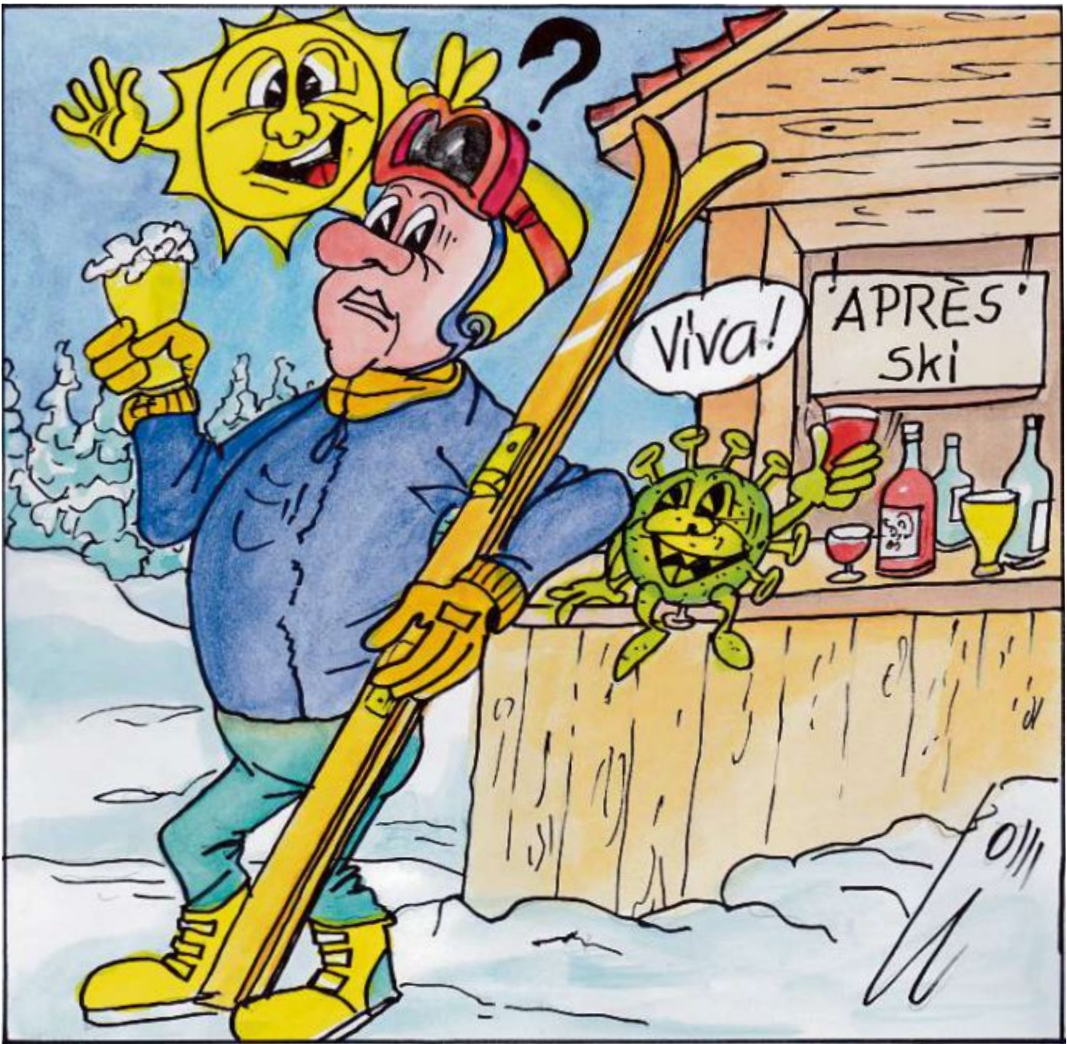
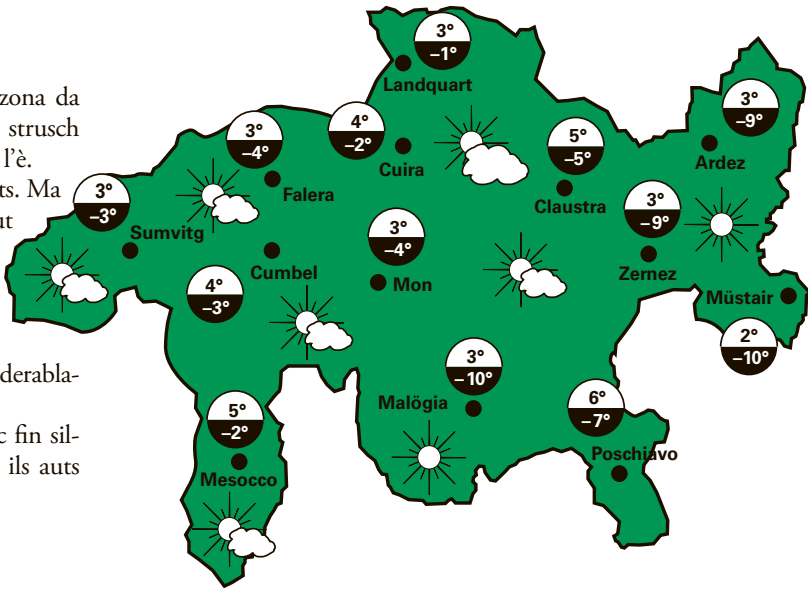
Pearl Jam è er ina da las paucas bands dal grunge anc adina activas. Els emplainan ils pli gronds stadions dal mund. Numerus fans suonan la band a bunamain mintga concert ed han vis quella dapli che 100 giadas live. Jau hai vis la band mo 12 giadas. Per l’onn che vegn hai jau planisà ils concerts numer 13 e 14. Tgi sa, forsà vegn jau anc d’emplenir la ventgina. En mintga cas ma legrel sin la pel-giagina cur che tut il public chanta da tutta forza «I’m still alive».

Di per di dat ina redactura u in redactor da la FMR in tip a lecturas e lecturs – in cussegl u ina recumandaziun, senza impegn e senza garanzia che quel «tip» plaschia alura a tuttas e tuts.

AURA

I stat sco igl è

Situaziun generala: La zona da pressiun auta sa mova strusch uschia che l’aura resta sco l’è. Oz: Er oz èsi bel en ils auts. Ma en intginas valladas sut 1400 meters datti tschajera che na vul betg propi svanir. Temperaturas a Mustér fin 7, a Müstair fin 5 grads. La notg considerablmain pli fraid. Prognosa: L’aura stat anc fin silmain mardi sco ell’è: en ils auts top, en la Bassa flop.

CARICATURA LINUS FLEPP